

станів і сприятиме діагностиці ціннісних орієнтацій дитини у спілкуванні з оточуючим світом та у ставленні до самої себе.

Отже, сім'я як найближче мікросоціальне оточення, первинний соціально-виховний інститут, є важливим центром такого інтегрального педагогічного конструкту як культурно-освітній простір для розвитку обдарованості. Відповідно до цього, батьки обдарованих учнів мають стати партнерами педагогів у моделюванні та створенні психологічно комфортних умов для розвитку здібностей, талантів і творчості особистості, її самоактуалізації та самореалізації. Обдаровані діти як особистості з особливими освітніми потребами, витончені й чутливі, надзвичайно потребують розуміння, підтримки, захисту й сприяння передусім від найрідніших людей.

Список використаної літератури

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу [Текст] / О. Є. Антонова ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир : [б.в.], 2005. - 456 с.
2. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
3. Демченко О.П. Соціально-психологічні проблеми обдарованих дітей у системі наукових координат інклюзивної педагогіки / О.П.Демченко // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії», 27-28 жовтня 2016 року Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського // зб. тез доповідей / редкол. В.В.Засенко, А.А.Колупасова, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця, ТОВ фірма «Планер», 2016. – С.94-96.
4. Карне М. Одаренные дети / М.Карне. – М. : Прогресс,1991. – 224 с.
5. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия : избранные труды / Н.С.Лейтес. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК. – 2003. – 464 с.
6. Любчак Л.В. Родина педагогіка: курс лекцій : посібник. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю, 2012. – 150 с.
7. Марінушкіна О. Е. Родина та обдарована дитина / О.Е.Марінушкіна, Г.В.Шубіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 191 с.
8. Миллер А. Драма одаренного ребенка и поиск собственного Я / А.Миллер ; пер. с нем. И.В. Розанова, И.В. Силаевой. – М. : Академический Проект, 2001. – 144 с.
9. Нікітін Б. П. Наша сім'я : ми і наші діти / Б.П.Нікітін, Л.О.Нікітіна // Початкова школа. –1989. – №5.– С.64-67.
10. Савченко Ю.Ю. Роль батьків у розвитку обдарованої дитини / Ю.Ю.Савченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3 (10). – С.32-34.
11. Хіля А. В. Реалізація діагностичного та корекційно-розвивального потенціалу арт-терапії у соціальній роботі з дітьми із кризових сімей (зокрема дітьми з функціональними обмеженнями) // Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education» [внесений до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук та до міжнародних наукометричних баз INDEX COPERNICUS, РИНЦ SCIENCE INDEX, Crossref та ін.]. - №11(7). – 2016. – С.37-42
12. Янковчук М. М. Вплив сім'ї як виховної інституції на розвиток обдарованості / М. М. Янковчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 10 (127). – С. 57-61.

ВИЯВЛЕННЯ ПРОЯВІВ ОБДАРОВАНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

О.Маслянюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

IDENTIFY THE MANIFESTATIONS OF GIFTEDNESS AND CREATIVITY OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN AS A SCIENTIFIC PROBLEM

O.Maslianko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Проаналізовано підходи до ідентифікації проявів обдарованості та творчості в учнів початкової школи. Показано необхідність і важливість проведення

діагностики здібностей дітей. Охарактеризовано оптимальні процедури виявлення творчого потенціалу молодших школярів.

Ключові слова: здібності, обдарованість, творчість, діагностика обдарованості.

Abstract. *The approaches to identify manifestations of giftedness and creativity of primary schoolchildren are analysed. Necessity and importance of conducting diagnostics of abilities of children are shown. The optimal procedures for identifying the creative potential of younger schoolchildren are described.*

Keywords: *abilities, giftedness, creativity, diagnostics of giftedness.*

Глобальною освітньою тенденцією останнього десятиріччя є розуміння дитячої обдарованості як специфічного і нетипового феномену. В умовах формування нової української школи, з одного боку, все більше науковців і педагогів починають усвідомлювати, що обдаровані учні мають не лише високий потенціал, а є й досить вразливою категорією дітей. Проте, з іншого боку, не всі вчителі спроможні забезпечити таку категорію школярів якісними освітніми послугами, так як часто не підготовлені до взаємодії з особистостями з особливими потребами, а орієнтовані на навчання «типових» школярів. Тому сьогодні одним з актуальніших напрямів розвитку початкової освіти є розробка стратегій своєчасного виявлення проявів обдарованості та її подальшого розвитку, а також створення індивідуальної траєкторії особистісного зростання кожної дитини.

У дослідженнях вчених (О. Бевз, О. Безпалько, М. Богоявленської, Л. Виготського, О. Демченко, В. Щорса та ін.) наголошується на необхідності своєчасного виявлення здібностей дітей і забезпечення спеціальних розвивально-виховних умов для їх розвитку. На сучасному етапі розробки цієї проблеми широкого поширення набули так звані факторні моделі обдарованості, конструюванням яких займалися західні (Дж. Рензуллі, Ф. Монкс, П. Торранс, Д. Фельдх'юсен та ін.) і вітчизняні науковці (В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика та ін.).

У названих працях учених серед компонентів обдарованості виділяється творчість, яка є важливою при продукуванні оригінальних, конструктивних та несподіваних ідей. Загального визнання набула трьохкомпонентна модель Дж. Рензуллі, яка включає здібності на рівні вищому за середній, креативність та мотивацію до певного виду діяльності. О. Антонова [1, 50] взяла її за основу, доповнила та представила обдарованість як систему, що охоплює такі складові:

- ядро обдарованості, що вміщує такі компоненти: здібності на рівні вищому за середній, креативність та спрямованість особистості до певного виду діяльності;
- чинники, які впливають на рівень прояву основних компонентів ядра обдарованості: спадкові дані, середовище, виховні впливи, включення у різні види діяльності, особливості емоційно-вольової сфер, наявність системи цінностей і випадковість.

Згідно з психологічними дослідженнями, закладений від народження творчий потенціал розвивається впродовж усього життя людини та не завжди залежить від рівня розумових здібностей. Так, О. Матюшкін [7], аналізуючи різні наукові підходи пропонує таку п'ятикомпонентну структуру дитячої творчої обдарованості: домінуюча роль пізнавальної мотивації; дослідницька творча активність, яка проявляється у знаходженні нового, постановці і вирішенні проблем; уміння генерувати оригінальні рішення; можливості прогнозування та захоплення; здібності до створення ідеальних еталонів.

За твердженням О. Марінушкіної [6], дослідження з психології творчості є базою для пізнання природи обдарованості, для розв'язання нагальних проблем діагностики та розвитку обдарованих дітей. Вона наголошує на тому, що важливим напрямом науково-методичної роботи є збагачення психодіагностичного арсеналу, спрямованого на виявлення обдарованих дітей. На думку вченої, особливу увагу необхідно приділяти методикам ранньої діагностики обдарованості, діагностиці обдарованості дітей-інвалідів, виявленню обдарованих дітей сільської місцевості, діагностиці обдарованості дітей національних

меншин. В якості основних компонентів системного обстеження О. Марінушкіна пропонує використовувати спостереження, анкетування вчителів та батьків, спеціальні методики оцінювання розвитку дитини під час групового та індивідуального обстеження.

Інтерес становить думка Т.Сіваш [8] про взаємозв'язок різних здібностей, а саме математичних і художніх, що підтверджується історичними фактами. Так, пояснює дослідниця, математик С. Ковалевська була відома і як письменниця, поет В. Бенедиктов видав популярну книгу з арифметики, англійський математик Ч.Доджсон під псевдонімом Льюїса Керрола написав популярну книгу для дітей «Аліса в країні чудес», драматург А.Сухова-Кобилин отримував нагороди за праці з математики. Найвидатніші вчені-фізики і математики вказують на твори мистецтва, імена улюблених авторів як джерело творчого натхнення, зосередженості всіх сил інтелекту, яскравих емоційних вражень. Учена стверджує, що формування художньо-творчих здібностей дитини можливе лише за умови отримання нею задоволення від самого процесу творчості, а тому необхідною умовою організації такої діяльності є врахування вікових особливостей дітей.

У контексті дослідження проблеми ідентифікації обдарованих учнів спираємося на головні принципи виявлення обдарованості дітей, запропоновані М. Володарською [3]:

- комплексний характер оцінювання різних аспектів поведінки та діяльності;
- тривалість ідентифікації;
- аналіз дій дитини у тих сферах діяльності, що максимально відповідають її нахилам та здібностям;
- використання тестів та тренінгових методик;
- переважна опора на сучасні методи дослідження.

Психологи наголошують, що діагностика обдарованості має відбуватись комплексно та впродовж тривалого періоду. Виявляючи обдарованих і здібних учнів початкової школи, варто відстежувати не лише досягнення, захоплення та інтелектуальні здібності, а й вивчати такі характерні особливості, як: креативність, психологічні здібності, характеристики шкільного і сімейного оточення. Вважаємо за доцільне використовувати 7 діагностичних етапів обдарованості О. Кульчицької [5]. Дослідниця відносить до них:

- номінацію та визначення «кандидатів в обдаровані»;
- діагностика проявів обдарованості в різних сферах діяльності;
- дослідження сімейних умов школяра, його інтересів та захоплень;
- оцінка однокласниками здібностей «кандидата в обдаровані»;
- самооцінка «кандидата в обдаровані»;
- дослідження результатів досягнень «кандидатів в обдаровані»;
- проведення психологічних тестів інтелектуального, творчого й особистісного розвитку.

Для визначення творчих і здібних учнів не доцільно використовувати одноразові процедури, а варто застосовувати поетапні методики. Необхідно сукупно користуватись різними методами збору інформації (спостереження, опитування, експеримент тощо). Існує багато методик, які орієнтовані на дослідження пізнавальної та творчої сфери особистості. Проте серед них варто орієнтуватись на ті, що призначені для вчителів, батьків та учнів молодшого шкільного віку, серед них:

- шкали для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих дітей Дж. Рензуллі адаптовані Л. Поповою та призначені для опитування вчителів;
- анкета для вчителів щодо визначення здібностей учнів за методикою американських вчених Хаана і Кафа;
- методика «Карта обдарованості» О. Савенкова для оцінки батьками ступеня обдарованості дитини;
- методика «Неіснуюча тварина», яка допоможе визначити, наскільки у дитини розвинена творча уява, оригінальність мислення, емоційний стан.
- методика «Палітра інтересів» О. Савенкова, яка дозволяє отримати інформацію про сфери дитячих інтересів,

- методика для визначення рівня розумового розвитку молодших школярів Е.Замбацявічене.

Оскільки дослідники в структурі обдарованості виділяють творчість як важливий компонент, для нас інтерес становлять результати проведеного О.Голюк і Н.Пахальчук [2] констатувального експерименту, спрямованого на вивчення типів творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. Зазначимо, що в контексті вивчення проявів обдарованості у дітей, варто послуговуватися розробленими дослідницями критеріями та показниками розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку. На думку вчених, недостатня розробленість проблеми творчості є причиною складності і неоднозначності у виборі критеріїв оцінки творчої діяльності, рівня розвитку творчих процесів і зокрема, рівня сформованості творчої уяви. Оцінка продуктивної уяви повинна носити комплексний характер і об'єднувати показник спрямованості на завдання з показником креативності в процесі її рішення.

Визнаючи обдаровану дитину як особистість з особливими освітніми потребами, вважаємо за доречне послуговуватися запропонованою А.Хіля [9] технологією використання методів арт-терапії для діагностичної та наступної корекційно-розвивальної роботи. Зокрема, в контексті вивчення складових ціннісного ставлення обдарованої особистості до життя, таких як: до себе, власного здоров'я, власних емоцій, соціуму, який оточує дитину, життєорганізації власного побуту та часу.

Варто відзначити, що науковці сходяться на необхідності якомога раннього виявлення проявів обдарованості, що в подальшому допоможе визначити не лише потреби дітей, а й соціально-психологічні проблеми. Розглядаючи обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами, вчені [4] виділяють різні категорії учнів (інтелектуально обдаровані; художньо / технічно / спортивно обдаровані; соціально обдаровані / з акторським талантом), які потребують особливої уваги та вивчення їхніх здібностей, запитів та соціально-психологічних потреб. Дослідження О. Демченко та О. Зайцевої демонструють, що значна кількість обдарованих, незважаючи на наявний великий творчий і особистісний потенціал, високий рівень розвитку здібностей та значні успіхи в певній сфері, є досить уразливими та мають різні соціально-психологічні проблеми. Така категорія дітей часто демонструє емоційну незахищеність, імпульсивність, нестриманість, категоричність, несформованість способів саморегуляції та поведінки. Тому одним з найважливіших напрямків діагностики науковці вважають виявлення соціально-психологічних проблем обдарованих дітей в процесі вивчення їх самооцінки, емоційного стану, задоволеності умовами навчання, а також рівня соціальної активності в освітньому просторі початкової школи.

Нами було проведено опитування вчителів початкових класів, здобувачів ступеню вищої освіти «магістр» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (заочна форма навчання). Ціль дослідження полягала у вивченні розуміння респондентами важливості виявлення обдарованих учнів з самого початку навчання у школі. Всього в опитуванні взяли участь 28 респондентів. Зокрема, на запитання *«Як Ви вважаєте, хто повинен виявляти обдарованих дітей і вивчати їхні здібності в закладі освіти?»* вони відповіли наступним чином: «психолог» (47,2%), – «соціальний педагог» (28,4%), «учитель» (14,3%). Зазначимо, що лише 10,1% учасників опитування стверджували, що діагностика обдарованості має проходити комплексно, в ході чого повинні бути задіяні різні фахівці закладу освіти: психолог, соціальний педагог, учителі, керівництво тощо. Як бачимо, більшість респондентів вважають, що виявленням обдарованих дітей повинні займатись працівники психолого-педагогічної служби. На думку майже половини досліджуваних, діагностика такої категорії учнів є суто психологічною проблемою. Проте таке твердження не відповідає сучасним педагогічним принципам, які передбачають виявлення дитячої обдарованості важливим напрямом роботи всіх педагогічних працівників. Це не означає, що роль психолога нівелюється, він необхідний, але його сферою повинні бути особливі, складні та «граничні»

випадки, наприклад, ті що пов'язані з важкими внутрішньо-особистісними конфліктами обдарованих.

Отже, робота з обдарованими дітьми має розпочинатися з діагностики здібностей та особливостей розгортання потенціалів особистості, вивчення її потреб і соціально-психологічних проблем. Ефективною ідентифікацією обдарованості можна вважати лише таку, яка передбачає комплексне та системне обстеження дітей, а також поступовий та поетапний пошук обдарованих і творчих учнів, проведення постійного моніторингу їхньої поведінки та успіхів. Для цього великої уваги варто надавати вдосконаленню педагогічної майстерності та розвитку творчості кожного педагога, який так чи інакше зустрічає у своїй професійній діяльності потенційно обдарованих особистостей. Вважаємо, що здібні та творчі діти повинні бути об'єктом спеціальних педагогічних програм, так як ця категорія школярів має великий потенціал для розвитку суспільства. До того ж, одним з найважливіших напрямів розвитку початкової школи повинно стати збільшення психодіагностичних засобів, спрямованих на виявлення обдарованих учнів.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку // Актуальні проблеми психології : Проблеми психології обдарованості : зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименко та Р.О. Семенової. – Т. 6. – Вип. 3. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 48-51
2. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої яви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1.: монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017 – С. 67-91.
3. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. – Х. : «Основа», 2010. – 190 с.
4. Демченко Е. П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е.Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th -27th. – 2017. – С. 61-71.
5. Кульчицька О. І. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості / О.І.Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 42-44.
6. Марінушкіна О. Є. Порадник практичного психолога / О. Є. Марінушкіна, Ю.О.Замазій. – Х. : Основа, 2008. – 236 с.
7. Матюшкин А.М. Одаренность и возраст. Развитие творческого потенциала одаренных детей : учеб. пособие / под ред. А.М. Матюшкина - М. : Издательство НПО «МОДЭК», 2004. - 192 с.
8. Сіваш Т.Д. Організація художньо-творчої діяльності дітей в контексті реалізації наступності дошкільної та початкової освіти / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 179–182.
9. Хіля А. В. Реалізація діагностичного та корекційно-розвивального потенціалу арт-терапії у соціальній роботі з дітьми із кризових сімей (зокрема дітьми з функціональними обмеженнями) // Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education» [внесений до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук та до міжнародних наукометричних баз INDEX COPERNICUS, РИНЦ SCIENCE INDEX, Crossref та ін.]. - №11(7). – 2016. – С.37-42 .

СТВОРЕННЯ ТВОРЧОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ

А.Скоробагач, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ORINATION OF THE CREATIVE CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S GIFTEDNESS

A. Skorobagach, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)